

К.е.н., доцент Андрєєва Г.І.

Державний вищий навчальний заклад

«Українська академія банківської справи НБУ» м. Суми, Україна

Шляхи та перспективи розвитку економічних досліджень банківської системи в Україні

Вступ. Головним стрижнем розвитку банківської системи України є формування принципово нових механізмів функціонування та розподілення банківського капіталу, що дозволяють створювати новий капітал відокремлено від механізмів формування та розподілу валового внутрішнього продукту та суспільного капіталу. Специфіка функціонування таких механізмів посилюється здатністю суттєво впливати на процеси суспільного відтворення та реальної економіки, формуючи по багатьом напрямкам стандарти функціонування капіталу в реальному секторі економіки через механізми облікової ставки та банківських відсотків, курсу національної валюти тощо. Не менш важливою особливістю сучасних банківських механізмів є значна роль населення як головного споживача та учасника банківських процесів і механізмів. Водночас, в силу багатьох об'єктивних факторів, акцентування банків на співпрацю з громадянами відбувалося лише на першому етапі розвитку банківської системи України та ще не досягло найвищого рівня.

Постановка завдання. Специфіка формування та функціонування банківських процесів і механізмів в умовах транзитивної економіки обумовила той факт, що їх досліджування не могло (або майже не могло) спиратися на дослідження радянських економістів. Крім того, дослідження фахівців розвинутих країн не були адаптовані для впровадження в банківську систему України, яка лише починала формуватися. Великий внесок в економічну банківську теорію внесли банкіри-практики, які своєю безпосередньою роботою по формуванню банківської системи здобували

певний обсяг знань і досвід в галузі банківської справи, створювали нові банківські продукти та досліджували маркетингову доцільність їх впровадження на практиці. Водночас розвивалися і економічні дослідження банківського сектору. Вони пройшли кілька етапів розвитку від привнесення ринкових принципів та основ маркетингу в економічні відносини між банком і клієнтом, втіленням маркетингу у кредитні та валютні операції, методики розподілення кредитних ресурсів та їх оптимального використання, оптимізації організаційної структури комерційного банку, гармонізації міжбанківського ринку, розвитку та вдосконалення емісійних та банківських операцій з цінними паперами, та інш.; до обґрунтування і розкриття природи функціонування мультиплікаційного ефекту при формуванні та функціонуванні банківського капіталу, оптимізації регіональної структури розвитку мережі банківських філій, дослідження впливу міжнародних мультиплікаційних та розрахункових операцій на доцільність інтеграції економіки України до європейського економічного простору та єдиної європейської валюти.

Мета статті - визначити основні шляхи та перспективи розвитку економічних досліджень банківських процесів і механізмів в Україні.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку економічних досліджень банківської системи України можна виділити актуальність наступних напрямків, які дають адекватну відповідь на сучасні виклики, що до її подальшого розвитку:

1. Дослідження шляхів розширення асортименту банківських продуктів при одночасному вдосконаленні існуючих. Даний напрямок наукових досліджень є найбільш важливим для практичного впровадження та найбільш ефективним внаслідок специфіки функціонування мультиплікаційного ефекту при функціонуванні банківського капіталу. Саме цей напрямок створює найбільш сприятливі умови для розвитку, поглиблення та підвищення конкурентоспроможності банківської системи

України. Основними шляхами розвитку цього напрямку представляються наступні вектори:

- вдосконалення існуючих механізмів банківського кредитування шляхом впровадження нових інструментів і технологій та їх адаптації до різних потреб та верств населення;
- розширення асортименту та інтенсифікація банківських операцій з цінними паперами, активна участь комерційних банків у формуванні ефективного та дієздатного ринку цінних паперів в Україні.

2. Дослідження шляхів подальшої інтеграції банківської системи України у світову та європейську банківську систему. Особливо актуальними є ті напрямки інтеграції, які забезпечують мінімізацію втрат капіталу національної банківської системи та можливий перерозподіл світових грошових потоків на користь процесів суспільного відтворення в Україні. Можливими векторами цього напрямку можуть бути:

- стимулювання розвитку закордонних філій українських комерційних банків;
- залучення іноземних інвестицій в банківську систему України;
- інтеграція банківської системи України до єдиної європейської валюти;
- створення економічних інструментів боротьби та запобігання застосування та функціонування міжнародних механізмів відмивання брудних коштів.

3. Дослідження передумов і напрямів підвищення капіталізації українських комерційних банків. Основні вектори:

- напрями підвищення розміру власного капіталу українських банків;
- напрями підвищення робочих активів банківської системи України.

4. Дослідження механізмів вдосконалення керованості банківської системи України з боку Національного банку, вдосконалення емісійних та

мультиплікаційних механізмів, підвищення ефективності та кваліфікованості банківського менеджменту, кадрового забезпечення банківської системи, надійності банківських операцій, розвитку позабанківської системи, контролю за дотриманням принципів конкуренції та рівних можливостей на ринку банківських послуг. При цьому значна роль відводиться пруденційному нагляду, що передбачає систему заходів, за допомогою яких органи нагляду на підставі вимог законодавства забезпечують стабільну роботу банку, не втручаючись в її оперативну самостійність до появи потенційної або реальної загрози інтересам кредиторів і вкладників.

Особлива роль в сучасних дослідженнях банківської системи України належить вдосконаленню існуючих механізмів банківського кредитування шляхом впровадження нових інструментів і технологій кредитуванні та їх адаптації до різних потреб та верств населення. Яскравим прикладом такої адаптації є дослідження наступного кола питань, актуальних як для комерційних банків так і для їх клієнтів: який строк є оптимальним при отриманні споживчого чи іпотечного кредиту? Яким є оптимальне співвідношення доходу позичальника до розміру кредиту? Яким є оптимальне співвідношення доходу позичальника до процентної ставки за кредитом? Чи існує зв'язок між зазначеними параметрами та вартістю заставленого майна, запропонованого як забезпечення кредитних зобов'язань позичальника? Якою є оптимальна схема страхування кредитних ризиків при використанні споживчого кредитування? Чи існує зв'язок між факторами, що впливають на доцільність отримання позики та економічну ефективність застосування конкретних умов отримання споживчого кредиту? Дослідження та наукове обґрунтування відповідей на ці запитання, дозволять розробити оптимальну кредитну стратегію для різних груп позичальників як під час отримання кредиту, так і її коригування протягом дії кредитного договору. При довгостроковому кредитуванні фінансовий стан переважної більшості позичальників може суттєво змінитися як в сторону погіршення,

так і покращення. Отже, корегування кредитної стратегії в таких умовах виявляється достатньо важливим та актуальним.

Зазначені дослідження дозволяють також формувати і корегувати кредитну політику комерційного банку з метою охоплення найбільшого сегменту споживачів серед різноманітних верств населення, підвищення ефективності та надійності кредитного портфеля комерційного банку, сформованого за рахунок споживчих кредитів. За такою кредитною політикою банк все більш виконує функції не тільки кредитора, а й консультанта та радника свого клієнта. При цьому підвищується рівень довіри клієнта до банку, створюються умови для зростання ділової активності та розвитку у клієнта підприємницького мислення, активізується ініціатива споживачів банківських послуг і подальший розвиток відносин між клієнтом та банком.

Також актуальними є дослідження головних критеріїв визначення кредитоспроможності фізичної особи – потенційного позичальника. Перелік елементів кредитоспроможності позичальника і показників, які їх характеризують, може бути більш поширеним або скороченим у залежності від видів кредиту, строків кредитування, стану кредитних стосунків банку з позичальником. Оптимальні або припущені значення цих показників повинні бути диференційовані в залежності від діяльності позичальника, умов угоди і т. інше. Таким чином, в залежності від виду кредитних продуктів які надаються банком, розрізняються й методи оцінки позичальників, тобто аналіз кредитоспроможності позичальника при споживчому кредитуванні буде значно відрізнятися від оцінки позичальника, якому надається іпотечний кредит. При цьому доцільним представляється вдосконалення аналізу критеріїв оцінки плато- і кредитоспроможності, а саме коефіцієнтів РТІ (payment- to- incom ratio) -платіж до доходу та ОТІ (obligations - to - incom ratio) - зобов'язання до доходу, визначення впливу окремих факторів на загальний рівень кредитоспроможності. Треба, наприклад, визначити рівень впливу таких факторів як вік позичальника, професія, законослухняність,

досвід роботи з банківськими продуктами, наявність економічної освіти, психологічні особливості, сімейний стан та інш. на вірогідність або рівень наявності ризиків, що виникають під час користування кредитом. Економічні дослідження повинні дати відповіді на питання: яким чином, тобто розміром наданого кредиту, строком або відсотковою ставкою, необхідно нівелювати рівень ризикованості для різних верств і груп позичальників? Яким чином корегувати кредитну політику комерційного банку у часі для забезпечення адекватності кредитного портфелю вимогам та викликам, що формують нові ресурсні можливості банку? Як враховувати вплив активного користування фізичною особою - позичальником великим переліком банківських продуктів саме цього банку, в тому числі й активну співпрацю по інших напрямках банківської діяльності? Як розбудовувати стратегію додаткового страхування фізичних осіб, та її вплив на кредитоспроможність позичальника? Сучасна економічна теорія не дає повної відповіді на перелічені запитання. Проте ринок споживчого та іпотечного кредитування набирає обертів і все більш заміщує частку кредитів підприємств у кредитному портфелі комерційних банків.

Щодо дослідження шляхів подальшої інтеграції банківської системи України у світову та європейську банківську систему, доцільним представляється вивчення досвіду країн, які пройшли такий шлях і здійснили або здійснюють аналогічні перетворення. До таких країн можна віднести наступні: Іспанія, Португалія, Греція, Польща, Чехія, Угорщина, Прибалтійські країни, певною мірою Італія та інші. Дослідження українських науковців, безумовно, можуть збагатити набутий іноземний досвід, адаптувати його до реалій української економіки, але навряд українські дослідження здатні запропонувати кардинально нові механізми інтеграції банківської системи України, які суттєво відрізняються від існуючих механізмів інтеграції.

Висновки. Всі напрями наукових економічних досліджень банківської системи можуть бути здійснені в комплексі з іншими макроекономічними

дослідженнями загальноекономічних тенденцій розвитку економіки країни та механізмів вдосконалення менеджменту фінансово-економічного сектору. Вони можуть здійснюватися в рамках наукових досліджень інших галузей економіки, або шляхом впровадження загальноекономічних теорій та концепцій в банківську систему України з урахуванням специфіки механізмів формування та функціонування банківського капіталу. Яскравим прикладом може служити вдосконалення механізмів запобігання монопольному становищу на ринку банківських продуктів. Дослідження в галузі вдосконалення антимонопольного менеджменту для промислових підприємств достатньо адаптувати до специфіки функціонування банківської системи. Така методика може бути достатньо корисною та цікавою. Аналогічні вдосконалення стосуються і методик підготовки кваліфікованих менеджерів та інш.

Отже, однією з важливих особливостей при майже всіх напрямках і векторах досліджень банківських процесів і механізмів є специфіка збору та обробки банківської статистичної та іншої інформації. З одного боку спостерігається можливість вільного доступу до достатньо великого обсягу інформації, що відображає стан і результати діяльності як окремих комерційних банків, так і всієї банківської системи. Таку інформацію можна вільно отримати на сайтах комерційних банків, асоціації українських банків, Національного банку, Держкомстату України та інш. Водночас отримання персоніфікованої інформації, або ознайомлення з методичними розробками банків практично неможливо внаслідок банківської та комерційної таємниці. Великі труднощі виникають і на етапі експериментального впровадження запропонованих методик. Це пов'язано з певною процедурою прийняття фінансових рішень керівництвом комерційних банків, необхідністю ризикувати грошима при впровадженні експериментальних проектів та традиційним консерватизмом банкірів при прийнятті нових управлінських та економічних рішень. Проте відмовлятися від експериментів при наукових дослідженнях банківської системи також неможна. Пошук компромісного

рішення з цього питання є актуальним викликом для сучасних науковців, які досліджують банківські процеси і механізми. В таких умовах особливо цінною та важливою є позиція практичних фахівців і визнаних експертів в галузі банківської справи. Її досвід та інтуїція можуть частково замінити необхідність експериментального впровадження розробок вітчизняних науковців. Але, на нашу думку, повністю уникати практичної апробації результатів економічних досліджень в банківській справі недоцільно.

Список літератури.

1. 1. Андреева Г.І. Інструменти і технології іпотечного кредитування [Текст] / Г.І.Андреева //Збірник наукових праць “Економіка: проблеми теорії та практики”. – Дніпропетровськ: ДНУ.-2005.-Т.3.-№200.-С.641-650.
2. 2. Бритченко И.Г. Системность банковского дела и реальный капитал [Текст] / И.Г.Бритченко. – Донецк: ИЭПИ НАН Украины, 2003. – 134 с.
3. 3. Уманців Ю. Розвиток національної банківської системи в умовах глобалізації світової економіки [Текст] / Ю.Уманців // Вісник Національного банку України. – К., 2006, №10. – С.60-65.
4. 4. Мусінець Т.В. Розвиток національної банківської системи як шлях інтеграції України до ЄС [Текст] / Т.В. Мусінець // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 6. –С.27-34.
5. 5. Смовженко Т., Другов О. Проблеми та перспективи розвитку банківської системи в умовах євроінтеграції України. Організаційний аспект [Текст] / Т.Смовженко, О. Другов// Вісник Національного банку України. – К., 2005, №11. – С.34-37.

Андреева, Г.І. Шляхи та перспективи розвитку економічних досліджень банківської системи в Україні [Текст] / Г.І. Андреева // Дни науки – 2010: сборник VI Международной научно-практической конференции (27.03.2010–05.04.2010 р.) / Dil 1. Ekonomické vedy: Publishing House “Education and Science” (Чехия, Прага). – 2010. – С. 5-10.